

med de folkelige bevægelser på landet, men det, man får, er vigtige brikker til den store mosaik.

Mogens N. Pedersen

Flemming B. Muus: »Gjort Gerning«
I-II. (Berlinske Forlag, 1979).

I en engelsk antologi, »Special Operations«, der beskæftiger sig med episoder i europæisk modstandskamp, hvor agenter fra den britiske organisation, »Special Operations Executive«, var indblandet, har forfatteren Patrick Howarth i sin introduktion til antologien gjort denne bemærkning om en række faldskærmsledere, udsendt til kontinentet fra britiske flyvepladser: »Young men, who in some cases had originally been dispatched to occupied territories primarily as instructors in elementary forms of demolition, suddenly acquired consular or even ambassadorial responsibilities without either diplomatic experience or diplomatic amenities. In meeting these responsibilities they too, in the overwhelming majority of cases, showed the flexibility and adaptability which accounted for so much of the success of the whole organization«.

Ordene er direkte møntet på en række faldskærmschefer, der opererede i Balkanområdet – Woodhouse, MacLean og Deakin – men de passer som hånd i handske på den danske faldskærmschef, Fl. B. Muus. Han blev den 11. marts 1943 faldskærmslandet i Danmark for at varetage en praktisk, operativ opgave – ledelsen af nedkastninger i Jylland – men placerede sig efter få dage i København, hvor han på kort tid blev et vigtigt centrum for både den modstandspolitiske og den almen-politiske udvikling i landet. At han som faldskærmschef kom til at overvåge SOE's operationer i Danmark, og at han fra september 1943

blev optaget i Danmarks Frihedsråd, blev kun den ene side af hans mange-strengede aktivitet. Den anden side blev hans kontakter til ledende politikere og officerer. Afgørende for dem og for hans egen stilling var det, at han i en situation, hvor normale dansk-britiske relationer ikke eksisterede, var og blev betragtet som britisk repræsentant i Danmark, og især at han i afgørende situationer havde monopol på kommunikationen København-London og vice versa, en stilling han fastholdt, til han i december 1944 måtte forlade landet. Dermed gav han – utilsigtet fra London – sig selv en placering og sin position en dimension, der ikke var forudset af hans chefer i London, selv om de både billigede og applauderede den. Han fik politisk indflydelse, både hjemme og måske især i London. Hvor meget kan diskuteres.

Enten man nu vil acceptere eller anfægte Howarths parallellisering med konsuler eller ambassadører, lader det sig ikke anfægte, at Muus i den ejendommelige og udefinerbare stilling, han gav sin mission, viste netop den fleksibilitet og tilpasningsevne, Howarth peger på, og at han derfor i de hektiske måneder 1943-44 fik lejlighed til at påvirke udviklingen. I den forstand kan han lignedes med sine kolleger på Balkan som i øvrigt også med fæller andre steder på kontinentet. Mere eller mindre kom de til at påvirke britisk politik.

Fl. B. Muus' 2-bindes erindringsværk, »Gjort Gerning«, er derfor indiskutabelt et vægtigt kildeskrift til dansk historie. Store partier af værket beretter om globetrotteren Fl. B. Muus og har kun perifert historisk interesse, men en hovedstol beretter om faldskærmschefen og hans arbejde. Man kan imidlertid kun beklage, at Muus ikke har arbejdet tættere med denne del af værket. Stort set drejer det sig om et gen-

optryk – med enkelte ændringer og tilføjelser – af forfatterens bog fra 1950, »Ingen tænder et lys«, og også dette arbejde har et forlæg: Muus' utrykte manuskript fra 1946, bevaret i Rigsarkivet. Metodisk er det af afgjort værdi at vide, at erindringsværket fra 1979 for så vidt angår tiden op til den 29. august i sin essens er blevet til i 1946, hvor erindringerne endnu var friske.

Det er måske forståeligt, at Muus i sit erindringsværk har holdt sig til sine tidlige forlæg, men historikeren må have lov til at beklage, at Muus ikke vedrørende de skelsættende år er gået videre og har udbygget skildringen, selv om det måtte ske på falmende erindringer. Muus har oplevet mere og må derfor også erindre mere, end det fremgår af slutværket. Det gælder centrale begivenheder, og det gælder især hans kontakt med politikere og officerer, mindre hans ledelse af faldskærmsorganisationen, hvis udviklingshistorie er kendt fra mange samtidige kilder, herunder Muus' egne rapporter til London. Men når han kort – og altfor kort – omtaler sine jævnlige møder med folk som Vilh. Buhl, Hedtoft Hansen, H. C. Hansen, Alsing Andersen samt en række ledende officerer, der nu alle er borte, er det lidt bittert at konstatere, at Muus som den nu eneste overlevende ikke presser sin hukommelse til mere indgående meddelelse om, hvad der her blev drøftet og besluttet. Hans omtale herom er og forbliver konturbemærkninger – avner for kærner – og det må beklages, også selv om en sen erindring kunne volde kommende historikere kildekritiske hovedpiner.

I det store og hele lader Muus' erindringsværk sig verificere i det ydre forløb gennem andre kilder. Han kan huske galt, som når han eksempelvis i vinteren 1944-45 nævner major Eigil Borch-Johansen som »virksom ved planlægningen af ... nedkastningerne i

hjemlandet«. Her forskubber en erindring fra 1942-43 sig til 1944. Han kan også gå på kattepoter, som når han bruger dæknævnet »major Beam« om sin og andre danskes uven, major John Ray, velkendt fra talrige arkivalier. Men den slags er småting. Hovedsagen er, at Muus' erindringsværk i kraft af hans centrale placering er et værdifuldt kildeskrift. Havde han nyfortalt sin besættelseshistorie – gerne med fejlhuskninger, vurderinger og domme – havde det været en øget gevinst til belysning af dansk historie under besættelsen. Nu indskrænker han sig til en lettere modificeret repetition, og derved undslipper der historikeren en kilde til viden, som det fremover måtte blive historiefagets problem at bakke med.

Faldskærmschefen, modstandshelten, der uden tøven meldte sig frivilligt til et livsfarligt job, og som uden at blinke kunne tage sin cyankaliumpille mellem tænderne i kritiske situationer, er således mindre frimodig end ønskeligt, når han om væsentlige forhold som de politiske kontakter, han knyttede inden den 29. august 1943 og fastholdt også efter denne dato samt om de politiske kontakter, han formidlede gennem sine kanaler til London, indskrænker sig til de lidet oplysende meddelelser om, hvem han traf, mens han lukker sit referat, hvor det drejer sig om, hvad der blev drøftet. Her, hvor historikeren helst ville vide besked, er bogen helt tilknappet. Det er skade.

Og lad os vende tilbage til Howarths bemærkninger. Netop fordi SOE's faldskærmschef i Danmark mod planen for hans mission optog politiske kontakter, gav han SOE en øget indflydelse i det totale dansk-britiske forhold og bidrog dermed i Danmark til »the success of the whole organization«. Hans politiske kontakter var langt fra altid velsete i det modstands-

miljø, han bevægede sig i, men udviklingen gav ham medhold, og hovedkvarteret i London bifaldt helhjertet hans egenrådige udvidelse af faldskærmschefens aktivitetsområde.

At erindringsværket i øvrigt er en velskreven, letlæst skildring af et også i andre henseender usædvanligt livsforløb kan ikke afholde en historiker fra beklagelse af det, bogen ikke har medtaget. Den mulige modbemærkning, at der ikke skete alverden på de uomtalte møder, er ikke holdbar. Man har i de cirkler ikke snakket om vejret.

Jørgen Hæstrup

Karsten Fledelius og Viggo Haarløv (udg.): *Signal. Nazisternes propaganda-billedblad i Danmark under Anden Verdenskrig*. (Forlaget Komma, 1979). 208 s.

Ideen med at genoptrykke et uddrag af det nazistiske propagandabilledblad »Signal« er fortræffelig, ikke mindst når det kan gøres med et så rimeligt forhold mellem teknisk kvalitet og pris, som det her er tilfældet.

Foruden et redaktionelt forord af Viggo Haarløv indeholder bogen en kortfattet introduktion til den nazistiske propaganda i almindelighed og »Signal« i særdeleshed, og Karsten Fledelius, som har skrevet introduktionen, kommer – den sparsomme plads taget i betragtning – godt rundt om såvel propagandaens formidling som dens ideologiske indhold. Men størstedelen af bogen udgøres dog naturligvis af de 200 siders genoptryk fra »Signal«. Det er på prisværdig vis tilstræbt at præsentere disse uddrag i en opsætning og et format, der ligger så tæt op ad originalen som muligt, da »Signal« netop karakteriseredes ved sin uhyre professionelle og »moderne« udformning. Tidsskriftet udkom i Danmark fra

1940-45 med mere end 3700 sider i alt; de 3500 af disse er altså her udeladt, men de resterende 200 sider synes dog at give et godt og repræsentativt indtryk af tidsskriftet, og der er emnemæssigt og kronologisk en rimelig spredning i udvalget. Der er både artikler, krigsreportager, reklamer og ikke mindst en mængde billedstof, og alt dette er af bogens redaktion inddelt i en række emnemæssige afsnit for at lette overskueligheden. Denne intention lykkes dog kun delvis, eftersom emneinddelingen (ligesom i øvrigt de nøjagtige henvisninger for hvert enkelt uddrag) kun fremgår af indholdsfortegnelsen.

Når det ovenfor er nævnt, at ideen med denne udgivelse er god, skyldes det, at der i forvejen kun er meget lidt af denne art propagandamateriale tilgængeligt på dansk (bortset naturligvis fra originalerne). Alligevel må der rejses nogle indvendinger mod »Signal«-udgivelsen, for når det i indledningen hævdes, at »I det store og hele har tidsskriftet både i form og indhold ligget helt på linie med Goebbels' propagandaprincipper (...)«, er dette dog en sandhed med betydelige modifikationer. For det er kun den pæne og meget lidt aggressive side af propagandaen, der vises i »Signal«, og dermed adskiller tidsskriftet sig ret afgørende fra den nazistiske propaganda i »das Vaterland«. Nazismens hjemlige propagandas ideologiske univers var altid entydigt polært, spændt ud imellem en negativitet og en positivitet, for at propagandaens modtagere i en og samme psykologiske proces skulle tage afstand fra det negative for derigennem at identificere sig så meget stærkere med det positive. De ideologiske poler i dette univers var til en vis grad udskiftelige, men som oftest var negativitetens rolle tildelt jøden som inkarnationen af al verdens ondskab, mens den